

saco studentråd

2012 | Saco Studentråd

Rätt jobb, inte ett jobb

Ett ansvarsfullt matchningslån för
nyexaminerade akademiker

Rätt jobb, inte ett jobb

Ett ansvarsfullt matchningslån för nyexaminerade akademiker

Saco Studentråd

Författare Love Hansson

Citera gärna ur skriften, men ange källa.

© Saco Studentråd 2012

ISBN 978-91-87146-78-7

Grafisk form Pangea design

www.saco.se/student

Rätt jobb, inte ett jobb

**Ett ansvarsfullt matchningslån för
nyexaminerade akademiker**

Saco Studentråd

Förord

Frågan om matchning mot rätt jobb i högre utbildning är inte ny. Samtidigt saknar den svar. Sedan studerandevillkoret avskaffades 2007 är vägen in i a-kassan stängd för studenter och nyexaminerade akademiker som inte har arbetat före sina studier. Avskaffandet var en del av en större reform i a-kassan och dess övriga effekter lämnas utanför denna rapport. Fokus ligger i stället på de problem som skapas när studenter står utan matchningshjälp efter högre utbildning.

Matchning handlar om att nyexaminerade akademiker inte bara ska hitta *ett* jobb, utan också *rätt* jobb. Matchning handlar också om breddad rekrytering och om investeringen som samhälle och student gör i högre utbildning. För att studenter från studieovana hem ska våga gå vidare till högre studier måste de lita på att ens egna investeringar i form av exempelvis studielån och utebliven pension kommer att löna sig. Samhället måste samtidigt veta att en del av den satsning som görs i högre utbildning kommer tillbaka.

Rapporten visar vikten av en välfungerande matchning av nyexaminerade akademiker på arbetsmarknaden. När akademiker arbetar inom yrken som inte matchar deras kvalifikationer skapas en dåligt fungerande arbetsmarknad för alla grupper – både de med och de utan högre utbildning.

I den högre utbildningen hör arbetsmarknads- och utbildningspolitik ihop. Styrkan i matchningslånet som vi föreslår är att det knyter ihop behovet av arbetslivsanknytning i högre utbildning med en aktiv arbetsmarknadspolitik efter examen. Den viktigaste pusselbiten för att få rätt jobb efter examen är arbetslivsanknytning under utbildningen, vilket i dag saknas. I förslaget om matchningslån är stödet efter examen kombinerat med att karriärcentrum utökas på lärosätena med koppling till arbetsförmedlingen.

Rapporten är skriven av Love Hansson som står för rapportens innehåll. Utifrån rapporten har sedan Saco Studentråd tillsammans med rapportförfattaren utformat konkreta förslag. Matchning är en komplex fråga och förslaget om ett matchningslån kommer inte att lösa alla problem. Men alla pusselbitar behövs och kan detta hjälpa en del av studentgruppen att matchas mer rätt efter studierna är alla vinnare – både studenterna och samhället.

Maria Ehlin Kolk
Ordförande Saco Studentråd 2012

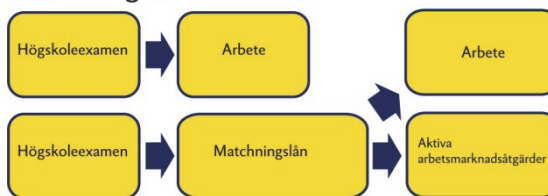
Sammanfattning

Denna rapport handlar om matchning av nyexaminerade akademiker på arbetsmarknaden och presenterar Saco Studentråds förslag på hur övergången mellan studier och arbetsmarknad kan göras smidigare.

Matchning handlar om att nyexaminerade akademiker ska få *rätt* jobb och inte bara *ett* jobb. När akademiker arbetar med yrken de är överkvalificerade för blir resultatet en sämre fungerande arbetsmarknad för alla. Forskning har visat att många individer som hamnar på fel nivå till en början aldrig kommer ifatt lönemässigt under resterande yrkesliv, vilket i sin tur även påverkar skattebasen. För att öka chanserna för en god matchning föreslår Saco Studentråd i denna rapport att ett stöd i form av ett matchningslån införs efter avslutade studier.

Studentgruppen består av olika individer. Ett matchningssystem för akademiker måste vara konstruerat så att olika behov av stöd tillgodoses utan att onödiga resurser förspills. Inom matchningslånet bör därför en tvåstegskedja införas, där målsättningen är att först stödja de grupper som är förhållandevis lättmatchade på arbetsmarknaden, för att sedan sätta in mer riktade åtgärder för dem som är i behov av ytterligare matchningsåtgärder.

Matchningslån

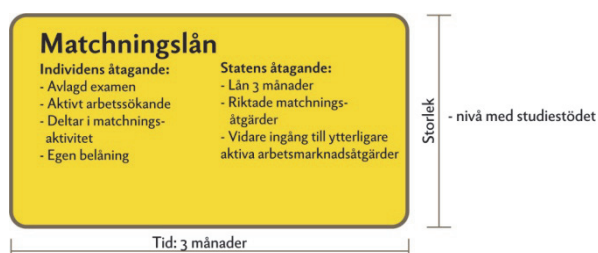
I det *första* steget erbjuds akademiker som avslutar sina studier ett matchningslån i form av en finansiell hjälp för att klara ekonomin direkt efter studierna. Detta lån föreslås motsvara studiemedlet i beloppets omfattning. Lånet administreras inom ramen för studiemedelssystemet, vilket medför en enkel administration av matchningslånet. Eftersom arbetslöshet i sig riskerar att utgöra en negativ signalfunktion bör lånet beviljas under en tydligt avgränsad tidsperiod om tre månader. Enbart de som har genomgått högskolestudier får möjlighet att utnyttja lånet. För detta skulle till exempel ett bevis om inlämnad examensansökan kunna användas.

Matchningslånet bör knytas till tydliga krav på jobbsökande. Genom utformningen som ett utökat studielån tar den enskilde merparten av den ekonomiska risken. De tydliga kraven, exempelvis på återbetalning i händelse av utebliven aktivitet, motiverar även till aktivt arbetssökande under utbetalningsperioden.

När individen själv tar risken genom att låna pengar försvinner behovet av en karenstid och lånet kan betalas ut direkt efter examen. Akademiker behöver sällan mer utbildning för att få jobb, utan snarare åtgärder för att

komma in på arbetsmarknaden. I stället för att läsa en extra kurs för att få studiestöd ska individen uppmuntras att söka rätt jobb. Enligt vårt förslag ingår att när individen tar risken genom lån ska våra lärosätena i gengäld rustas upp med karriärcentrum som har koppling till arbetsförmedlingen. Dessa centrum ska ansvara för de aktiva åtgärderna för dem som nyttjar matchningslån, men de ska också finnas tillgängliga för matchningshjälp under hela studietiden för att på så sätt öka arbetslivsanknytningen i högre utbildning och därmed studenternas anställningsbarhet efter examen. På så sätt knyts utbildnings- och arbetsmarknadspolitikerna för studentgruppen ihop.

För dem som inte lyckas hitta något kvalificerat arbete under matchningslånsperioden införs ett andra steg. Det innebär starkare matchningshjälpande åtgärder som kommer rätt individer till del, eftersom de studenter som har fått jobb direkt samt fått jobb med hjälp av matchningslånet är utsållade.

Det andra steget av matchningslånet innebär aktiva arbetsmarknadsåtgärder, och bör vara en del av den ordinarie aktiva arbetsmarknadspolitikerna. Här är ett flertal olika åtgärder tänkbara, både på efterfråge- och utbudssidan. Arbetsförmedlingen kan till exempel förmedla praktik- och traineeplatser. Men det behövs troligen även en mer direkt jobbskapande politik. Exempelvis kvalificerade traineeplatser inom offentlig sektor.

Det är viktigt att effekten av matchningslånet utvärderas och förbättras för att passa behoven i gruppen nyblivna akademiker. Det kan dock vara svårt att isolera effekterna av enstaka reformer, och ett flertal lösningar är tänkbara inom ramen för matchningslånets andra steg. För att underlätta implementeringen föreslås därför att en eller två högskoleregioner, eller ett eller två lärosäten, får i uppdrag att implementera policyförslagen under en försökstid på 1–2 år med en påföljande utvärdering.

Inledning

För att arbetsmarknaden ska fungera väl måste också arbetsgivare och arbetstagare mötas på ett sätt som ger en god matchningskvalitet. Ekonomin fungerar bättre om de förmågor som finns i arbetskraften används på bästa sätt. Därför är det viktigt att de arbetssökande använder sig av de mest effektiva sökkanalerna och får tid att finna jobb där de på ett bra sätt kan använda sig av de kunskaper de har.

Långtidsutredningen 2011, Huvudbetänkande sid. 42.

Denna rapport presenterar ett förslag om matchningslån för nyblivna akademiker för att trygga övergången mellan studier och arbetsliv. Matchningen mellan nyexaminerades kompetenser och arbetsmarknaden behöver förstärkas. Det skulle utöka tillväxten och den samlade skattebasen samt skapa en större legitimitet för den så kallade ”svenska modellen” med en aktiv arbetsmarknadspolitik, universella skyddsnet och hög produktivitet på arbetsmarknaden.

I denna rapport visas att det finns goda skäl att anta att matchningen på arbetsmarknaden mellan nyblivna akademiker och arbetstillfällen är svagare än den hade kunnat vara, och att detta är ett samhällsekonomiskt problem.

Rapporten lyfter frågan om ekonomisk trygghet vid studenters övergång till arbetsmarknaden. Det finns både nationalekonomiska och socialpolitiska aspekter av den problematik som är kopplad till denna övergång. En socialförsäkringslösning för studenter i glappet mellan studier och arbetsliv är både socialpolitiskt önskvärd och sannolikt även samhällsekonomiskt kostnadseffektiv.

Rapporten inleds med en beskrivning av hur övergången mellan studier och arbetsmarknad fungerar i dag (kapitel 2), följt av en beskrivning av de samhällsekonomiska konsekvenserna av detta (kapitel 3). I kapitlen därpå diskuteras makroekonomiska perspektiv på hur problemen med övergången från studier till arbetsmarknad kan lösas (kapitel 4) och våra konkreta förslag på hur arbetsmarknadspolitiken kan utformas med hjälp av ett matchningslån för att uppnå dessa lösningar (kapitel 5).

Kopplingen mellan studier och arbetsmarknad

De studenter som inte hittar ett jobb direkt efter avslutade högre studier står i dag utan annan ekonomisk trygghet än den som närstående och vänner kan erbjuda. Detta skapar visserligen incitament att snabbt hitta ett arbete, men leder också till att många hamnar i jobb som inte motsvarar deras kvalifikationsnivå. I detta kapitel redovisas hur detta kommer till uttryck i en kännbar undermatchning av nyblivna akademikers kompetensnivå.

2.1. Etableringen på arbetsmarknaden

Inom den forskning som finns att tillgå finns flera olika mätbegrepp för kvaliteten på matchningen mellan nyexaminerades kompetenser och arbetsmarknaden. En metod är att använda sig av andelen som har ett *fast heltidsarbete* 6, 12 eller 18 månader efter examen eller avslutade studier. Ett sådant måttetal används till exempel av Högskoleverket (HSV) i deras återkommande rapport "Etableringen på arbetsmarknaden".¹

Högskoleverkets statistik ger en överblick över olika grader av etablering på arbetsmarknaden, oavsett yrke och/eller kvalifikationskrav, för de nytexaminerade. Det visar sig till att börja med att 7 procent av dem som tog examen 2007/2008 fortfarande studerade 1–1,5 år efter examen.² Orsakerna till detta kan naturligtvis variera, men ett skäl som HSV själva tar upp är att "fortsatta studier kan vara ett alternativ till arbete eller arbetslöshet, särskilt om arbetsmarknaden är kärv".³

Bland dem som tog examen 2007/2008 och gick vidare ut på arbetsmarknaden var andelen med en fullgod etablering (med HSV:s definition) på arbetsmarknaden 1–1,5 år efter examen cirka 78 procent, medan de som hade uppnått en "osäker" eller "svag" etablering på arbetsmarknaden uppgick till cirka 19 procent. Cirka 3 procent stod helt utanför arbetsmarknaden (se tabell 1).⁴

¹ HSV definierar "etablerad på arbetsmarknaden" som att individen har en sysselsättning utan längre avbrott under innevarande år, samt en årsinkomst som överstiger ett visst belopp (195 800 kr år 2009). Denna definition är viktig för denna rapport då den säger något om risken för högskolestudenter att bli arbetslösa efter examen.

² Motsvarande siffra 2008 för föregående årskull var 6 procent.

³ HSV, 2011:12.

⁴ HSV, 2011. Siffrorna för olika etableringsgrad utgår enbart från den andel av populationen som befinner sig på arbetsmarknaden, och kan alltså inte jämföras med de 7 % av *samtliga* nytexaminerade som fortsätter att studera.

TABELL 1. ETABLERINGEN PÅ ARBETSMARKNADEN 1–1,5 ÅR EFTER EXAMEN 2007–2008

Arbetsmarknadsstatus 2009	Examen 2007/2008	
	Antal	Procent
Etablerad på arbetsmarknaden	32 933	78,2
Osäker ställning på arbetsmarknaden	4 457	10,6
Svag ställning på arbetsmarknaden	3 480	8,3
Utanför arbetsmarknaden	1 236	2,9
Totalt	42 106	100,0

(HSV, 2011:13)⁵

2.2. Matchningen på arbetsmarknaden

En annan metod är att mäta andelen som inom en viss tid efter examen anser sig ha ett *kvalificerat* arbete, det vill säga ett arbete som ställer krav på kunskaper som personen har tillägnat sig inom ramen för sin högskoleutbildning. I rapporten ”Högskolekvalitet” (2012) använder sig Svenskt Näringsliv av en sådan definition.⁶ Denna definition är intressant för denna rapport, då den kan användas för att uppskatta i vilken grad studenterna använder den kompetens som de har tillägnat sig genom sina högskolestudier.

”Högskolekvalitet” försöker uppskatta andelen nyutexaminerade akademiker som hamnar i ett arbete vars kvalifikationskrav matchar deras formella kvalifikationer. Rapporten visar att matchningen på arbetsmarknaden varierar betänkligt beroende på utbildningens ämnesområde. Som exempel kan nämnas området ”Juridik och samhällsvetenskap”, där andelen med ett *kvalificerat* arbete ett år efter examen var 38–84 procent för dem med en examen från läsåret 2010/2011 på avancerad nivå, beroende på lärosäte⁷. Inom området ”Teknik” å andra sidan var variationen i kvalificerad etableringsgrad mindre mellan lärosätena: 57–96 procent.

Analogt är diskrepansen mellan olika utbildningsämnen stor. Studenter inom humaniora och teologi med en examen på avancerad nivå från läsåret 2010/2011 uppvisade en kvalificerad etablering på cirka 57 procent, medan 80 procent av teknikstudenterna hade hittat ett kvalificerat arbete ungefär ett år efter examen.⁸ Enligt Svenskt Näringsliv är det enbart runt 67 procent av akademikerna som ungefär ett år efter

⁵ I siffrorna ingår enbart de som har ställt sig till arbetsmarknadens förfogande, alltså inte de som har återgått till studier eller inte längre ingår i populationen (pga. t.ex. emigration eller dödsfall). Inkluderar man även dessa i beräkningen faller andelen med fullgod etablering på arbetsmarknaden till 66,2 procent. Se HSV, 2011:11ff.

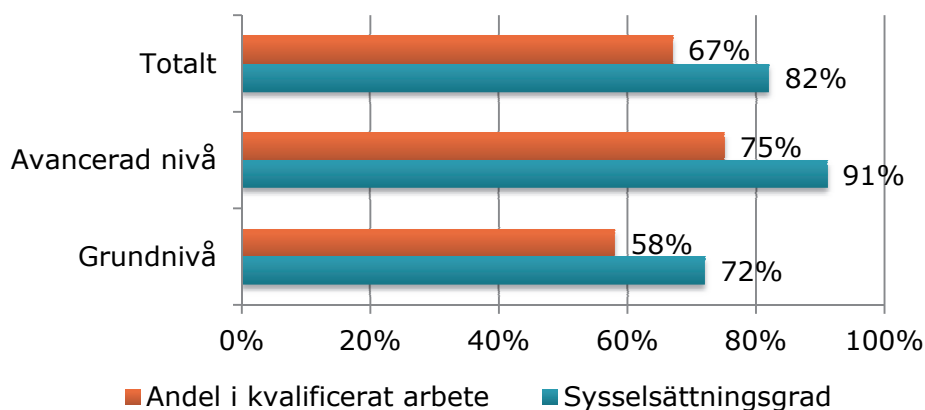
⁶ Svenskt Näringsliv mäter i sin statistik graden av *upplevd* passning mellan kvalifikationer och arbetsuppgifter hos arbetstagarna.

⁷ Svenskt Näringsliv, 2012. Siffrorna gäller år 2010. I detta exempel används enbart siffror för studenter som har avslutat en utbildning på den avancerade nivån (dvs. magister- eller masterexamen). För studenter med enbart grundexamen (kandidatexamen) är etableringsgraden i kvalificerade yrken signifikant lägre.

⁸ Ibid.

examen har ett arbete som de upplever matchar deras kvalifikationsgrad (se diagram 1).

DIAGRAM 1. ANDELEN SYSSELSATTA AKADEMIKER I NÅGOT ARBETE RESPEKTIVE ARBETE SOM MATCHAR DERAS KVALIFIKATIONSGRAD, GRUPPERAT PÅ HÖGSTA UTBILDNINGSNIVÅ

(Svenskt Näringsliv, 2012)

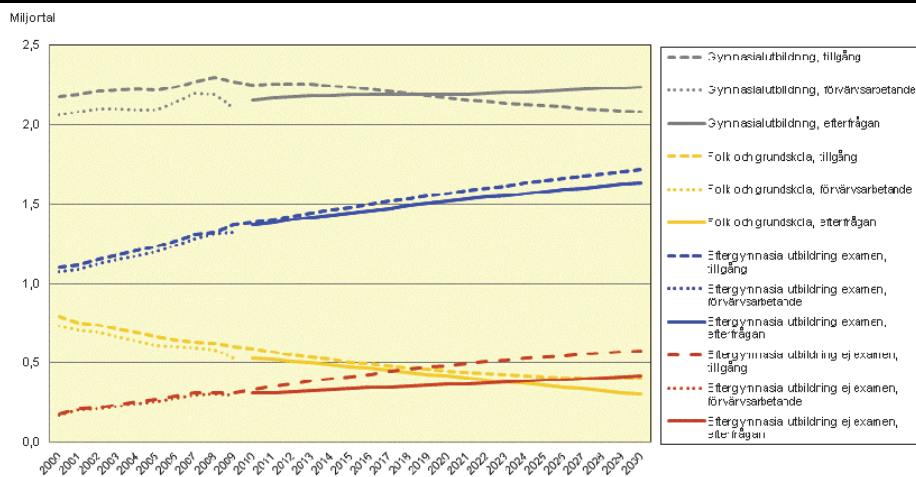
2.3. Efterfrågan på arbetskraft

Det finns alltså en diskrepans mellan etableringen på *arbetsmarknaden* för nyblivna akademiker och etableringen i *arbeten som matchar deras kvalifikationsgrad*. Det finns därmed anledning att misstänka en undanträngningseffekt av icke högt utbildade personer på arbetsmarknaden. Tåhlin (2007) visar att knappt 60 procent av de akademiker som vid en tidpunkt är överkvalificerade för sina arbetsuppgifter, fortfarande är överkvalificerade 10 år senare. Undanträngningseffekten blir tydlig om man tar i beaktande att unga gymnasieutbildade har en markant högre arbetslöshet än unga akademiker.

En underetablering av högskoleexaminerade i högkvalificerade yrken behöver inte nödvändigtvis vara en indikation på ett överutbud av akademiker. Om företag och myndigheter samtidigt har svårt att rekrytera till högkvalificerade tjänster kan detta i stället vara ett tecken på en undermålig koppling mellan studier och arbetsliv.

Data från SCB tyder på att det finns ett glapp mellan matchningen och efterfrågan på akademiskt utbildad arbetskraft. I sin arbetskraftsprognos för tidsperioden 2000–2030 utgår SCB från att utbudet av och efterfrågan på examinerade akademiker är i ungefärlig jämvikt och så kommer att förbli under överskådlig framtid, samtidigt som utbudet av akademiker utan examen kommer att överstiga efterfrågan något (se diagram 2).

DIAGRAM 2. EFTERFRÅGAN PÅ OCH UTBUDET AV OLIKA UTBILDNINGSGRUPPER PÅ ARBETSMARKNADEN

(SCB, 2012)

Det framgår att det finns en diskrepans mellan efterfrågan på högskoleutbildade och matchningen på arbetsmarknaden, som kan antas bestå inom överskådlig framtid.

Samhällsekonomiska konsekvenser av utebliven arbetsmarknadskoppling

Läget för nyexaminerade akademiker på arbetsmarknaden kan sammanfattas som följer:

- En relativt stor andel – cirka 20 procent – av alla nyutexaminerade matchas inte mot sin kvalifikationsnivå på arbetsmarknaden efter avslutade studier.
- Efterfrågan på akademiker beräknas ungefär motsvara tillgången på akademiker i Sverige i dag och inom överskådlig framtid, särskilt de med examen.
- Det kan antas att en bättre matchning är både möjlig och önskvärd, eftersom jobben finns.

Nyutexaminerade akademiker befinner sig inte sällan i en arbetsmarknads- och socialpolitisk gråzon. De är inte längre berättigade till studiemedel samtidigt som de står utanför det ekonomiska skydd som merparten av socialförsäkringarna (framför allt arbetslöshetsförsäkringen) erbjuder, och därmed står de under stark press att så snart som möjligt efter examen hitta ett arbete.

Även om det naturligtvis är ett starkt incitament för den enskilde att söka arbete kan det dock antas att bristen på trygghetssystem även får negativa konsekvenser i form av försämrade matchning på arbetsmarknaden, sänkta skatteintäkter och försvagad legitimitet i arbetsmarknads- och socialpolitiken. Omvänt finns det goda skäl att anta att en god övergång mellan studier och arbetsliv har positiva effekter på individens karriärmöjligheter och löneutveckling, och därmed även på statens framtida skatteintäkter.

Som det konstateras i kapitel 2 är ren arbetslöshet ett relativt litet problem för nyblivna akademiker i jämförelse med andra grupper som står inför sin arbetsmarknadsdebut, till exempel unga som har tagit studenten vid något av gymnasiets praktiska program. I stället är det stora problemet den svaga etableringen på arbetsmarknaden när akademiker blir inlåsta i lågkvalificerade arbeten eller beroende av del- eller visstidsarbete eller korttidsvikariat.

3.1. Lönepremien

Ett viktigt incitament för utbildning, både för individ och för samhälle, är avkastningen på utbildningen. Till att börja med bidrar de ökade lönerna till ett större konsumtionsutrymme, vilket i sig är tillväxtdrivande.

Dessutom bidrar högutbildade genom lönepremien på utbildning till en bred skattebas, vilket är en grundläggande förutsättning för finansieringen av framtidens välfärdssystem. Om lönepremien försvagas långsiktigt av en svag matchning på arbetsmarknaden, riskerar detta alltså att leda till en försvagad skattebas och i förlängningen minskad konsumtion.

Tåhlin (2007) finner i en studie av lönepremien för högskolestudier att avkastningen på utbildning i genomsnitt sjunker med cirka 70 procent för de år som överstiger kvalifikationskraven på det arbete man innehar, sett till hela samhället.⁹ Ser man till akademiker specifikt visar det sig att akademiker i yrken med krav på akademiska kvalifikationer i genomsnitt tjänar 33 procent mer än gymnasieutbildade, medan akademiker i yrken med krav på gymnasieutbildning enbart tjänar cirka 15 procent mer än gymnasieutbildade.

Det visar sig vidare att denna eftersläpning hänger kvar i lönebildningen även om den som tidigt hamnar på ett underkvalificerat arbete senare byter upp sig till ett kvalificerat arbete. I genomsnitt finner Tåhlin att de som jobbar upp sig från ett underkvalificerat arbete till ett kvalificerat ändå tappar ungefär en sjättedel av lönepremien på utbildning jämfört med dem som redan från början går in i ett kvalificerat arbete (ibid.) (se tabell 2).

TABELL 2. LÖNEPREMIE FÖR RÄTT MATCHADE HÖGUTBILDADE JÄMFÖRT MED FELMATCHADE (ÖVERKVALIFICERADE) HÖGUTBILDADE

Genomsnittlig premie i procent av lönepremien för rätt matchade akademiker	1991	2000
Rätt matchade 1991–2000	100	100
Överutbildade 1991, alla	32	43
Överutbildade 1991, ej 2000	34	77
Överutbildade både 1991 och 2000	29	31

(Tåhlin, 2007)

3.2. Kostnaderna för felmatchningen

Svenskt Näringsliv har i sin rapport ”Konsten att strula till ett liv” gjort översiktliga beräkningar av den totala livslönen (se tabell 3) hos olika utbildningsgrupper. Siffror på livslön har även beräknats av Saco¹⁰.

TABELL 3. BERÄKNADE LIVSLÖNER FÖR OLIKA UTBILDNINGSGRUPPER, GENOMSnitt

Livslöner för några utvalda yrkesgrupper (kr)	
Civilingenjörer	13 192 072
Humaniorautbildade	9 316 496
Lärare	8 967 362

(Svenskt Näringsliv, 2011) 11

⁹ Detta innefattar alltså även gymnasieutbildade som innehar arbeten som enbart kräver grund- eller folkskola.

¹⁰Saco, 2011.

¹¹ De siffror som redovisas här bygger på det idealtypiska grundantagandet att utbildningen påbörjades direkt efter gymnasiet och avslutades i normal studietakt, samt att personen har ett heltidsavlönat arbete fram till pensionen.

Det är naturligtvis svårt att exakt beräkna kostnaderna för utebliven matchning eftersom ingen vet hur stor del av felmatchningen på arbetsmarknaden som beror på bristande efterfrågan på arbetskraft och hur stor del som beror på bristande kontaktytor mellan akademikerna och arbetsmarknaden. Med utgångspunkt i siffrorna ovan kan åtminstone den ungefärliga samhällsekonomiska kostnaden för undermålig matchning på arbetsmarknaden beräknas.

TABELL 4 . HYPOTETISK AVKASTNING PÅ UTBILDNING FÖR NÅGRA OLIKA LIVSLÖNER, GIVET DEN GENOMSNITTLIGA AVKASTNINGEN PÅ GOD RESPEKTIVE DÅLIG MATCHNING PÅ ARBETSMARKNADEN

Utbildningsavkastning	Livslön		
	9 000 000	11 000 000	13 000 000
Välmatchad (6 %)	540 000	660 000	780 000
Felmatchad (2 %)	180 000	220 000	260 000

(Se vidare Tåhlin, 2007 och Svenskt Näringsliv, 2011)

Det är tydligt att skillnaden mellan god och dålig avkastning på högre utbildning resulterar i stora differenser i avkastning på utbildningen. Tar man sedan i beaktande att personer med god avkastning på sin utbildning har en högre livslön än personer med låg avkastning, blir slutsatsen att skillnaden i livslön mellan väl- och undermatchade akademiker på goda grunder kan antas kosta individen uppåt en halv miljon kronor i löneintäkter, vilket omräknat innebär 200 000–300 000 kronor i uteblivna skatteintäkter.¹²

3.3. Inlåsnings effekter

En sista faktor som bör nämnas är *inlåsnings effekten i lågkvalificerat arbete eller arbetslöshet*. Det är välbelagt inom sociologisk och nationalekonomisk forskning att sådana inlåsnings effekter är förhållandevis starka. Det har visat sig att knappt 60 procent av dem som har ett underkvalificerat arbete vid en tidpunkt fortfarande har ett underkvalificerat arbete nio år senare.¹³ Studier på ungas arbetsmarknadssituation visar att tidig arbetslöshet är starkt korrelerat med en risk för senare arbetslöshet och sämre inkomstutveckling. Många studenter står inför en liknande situation som dem som går ut gymnasiet, även om den största risken inte är arbetslöshet utan en svag koppling till den arbetsmarknad som är relevant för utbildningen.¹⁴ En inkomstersättning vid arbetslöshet skulle kunna motverka att detta sker för en student efter examen.

¹² Det är viktigt att påpeka att dessa beräkningar är hypotetiska uppskattningar som är baserade på det uppskattade livslöneomfånget för de flesta akademiker. Utbildningspremien kan naturligtvis vara både högre och lägre (eller rentav negativ) för vissa individer eller yrkesgrupper beroende på både lönesättning och perioder av arbetslöshet.

¹³ Tåhlin, 2007.

¹⁴ Se t.ex. Nordström Skans, 2004 och Gartell, 2009.

Lösningsspektiv: Matchningslån

4.1. Makroekonomisk effektivitet: bättre matchning på arbetsmarknaden

Matchningen på arbetsmarknaden betecknar den grad till vilken arbetstagares potentiella produktivitet kommer till användning i deras yrkesutövning. Det är nytexaminerade akademiker som står i fokus för denna rapport, och därför blir det naturligt att i första hand diskutera dessas kvalifikationer i form av utbildningsnivå. Denna nivå kan i stor utsträckning förväntas korrelera med akademikers kompetenser.¹⁵

Som konstaterades i kapitel 2 är matchningen mellan de arbetssökandes kompetenser och deras arbetsuppgifter vid anställningen i dag ett reellt problem för många nytexaminerade akademiker.

Ett trygghetssystem som garanterar den nytexaminerade personen en viss ekonomisk trygghet vid övergången till arbetslivet har effekten att sänka pressen att omedelbart efter examen hitta ett jobb – till vilket pris som helst. Samtidigt kan systemet uppmuntra till, och bidra till att upprätthålla, ett aktivt arbetssökande. På detta följer både för- och nackdelar.

Sjunker pressen att omedelbart hitta en anställning minskar incitamenten att ta ett arbete med kvalifikationskrav som klart understiger de egna meriterna. Nationalekonomiska forskningsresultat tyder på att arbetslöshetsersättning tenderar att öka matchningen mellan de arbetssökandes kompetenser och deras arbetsuppgifter vid anställningen.¹⁶ Vinsterna finns särskilt inom sådana yrkesgrupper där arbetsmarknaden är osäker och/eller kopplingen mellan studier och arbetsmarknad är svagare än genomsnittet. Nyblivna akademiker med liten arbetslivserfarenhet bör ges ett visst andrum under den första tiden på arbetsmarknaden.

En risk med en garanterad försörjning är naturligtvis att tiden mellan studier och arbetsliv förlängs med en ”onödig” tid i arbetslöshet. Vissa nationalekonomiska forskningsresultat indikerar att även korta perioder av arbetslöshet utgör en signaleffekt som kan påverka den framtida anställningsbarheten.¹⁷ Samtidigt tyder forskningsresultat från till exempel IFAU (institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk

¹⁵ Detta till skillnad från de akademiker som redan har etablerat sig på arbetsmarknaden, då andra typer av kompetensförvärv (”on the job”-utbildning/”yrkeserfarenhet”, fortbildning etc.) kan antas vara av större vikt.

¹⁶ Se t.ex. Tatsiramos, 2006.

¹⁷ Doiron 1995, Gibbons & Katz, 1991.

utvärdering) på att den arbetssökandes faktiska kunskaper är minst lika viktiga för anställningsbarheten som eventuella kortare perioder av arbetslöshet.¹⁸ Ett matchningslån måste alltså hjälpa studenter att hitta rätt jobb men inte stå i vägen för att få ut dem i arbetslivet, och inte leda till att de nyblivna akademikernas förlorar kunskaper och humankapital. Det finns dock goda skäl att anta att de eventuella negativa effekterna av ett matchningslån kan dämpas genom en kombination av en tydlig kravprofil, till exempel krav på aktivt arbetssökande för att berättigas till ersättningen, och olika former av aktiverande åtgärder. En annan åtgärd som kan tänkas dämpa de negativa incitamenten i ett matchningslån är en tydlig tidsbegränsning av ersättningsperioden.

Diskussionen om vilken typ av aktiverande åtgärder som är mest effektiva faller delvis utanför ramen för denna rapport, men det kan konstateras att bland annat Calmfors, Forslund och Hemström (2002) finner stöd för att intensifierade förmedlingsinsatser kan vara ett tämligen effektivt medel för att öka övergången till reguljärt arbete, snarare än till exempel subventionerade arbetstillfällen eller arbetsmarknadsutbildningar.¹⁹

Det är välkänt att personliga kontakter är en av de enskilt viktigaste faktorerna vid förmedlingen av arbetstillfällen. De studenter som avslutar sin utbildning utan denna typ av kontaktnät riskerar därför att straffas; om de inte redan har kontakter kommer deras möjlighet att få ett adekvat arbete att minska, vilket försämrar deras möjligheter att arbeta upp ett relevant kontaktnät etc. Ett matchningslån kan vara ett sätt att motverka den negativa effekten av att ha ett litet nätverk, genom att minska pressen på nytexaminerade studenter att söka arbeten som inte motsvarar deras kvalifikationsnivå. Detta vore inte bara önskvärt ur makroekonomisk synvinkel. Ett minskat beroende av kontakter och nätverk för en tidig etablering på arbetsmarknaden kan potentiellt även bidra till att öka den sociala rörligheten, och har därigenom även en demokratisk dimension.²⁰

---

¹⁸ Edin & Gustavsson, 2005.

¹⁹ Flera studier av effekterna på långtidsarbetslösa på den svenska arbetsmarknaden bekräftar denna bild. Hägglund (2009) finner t.ex. att en kombination av krav och aktiverande stödåtgärder är en effektiv metod för att få långtidsarbetslösa in i arbete, och Liljeberg & Lundin (2010) finner liknande effekter av riktade insatser inom det statliga projektet "Jobbnätet".

²⁰ Nordström Skans & Kramarz, 2011.

Förslag: Ett matchningslån

För att komma tillrätta med problemet med bristfällig matchning presenterar vi i det följande ett förslag på lösning som visar att det finns möjligheter att på politisk väg förbättra situationen.

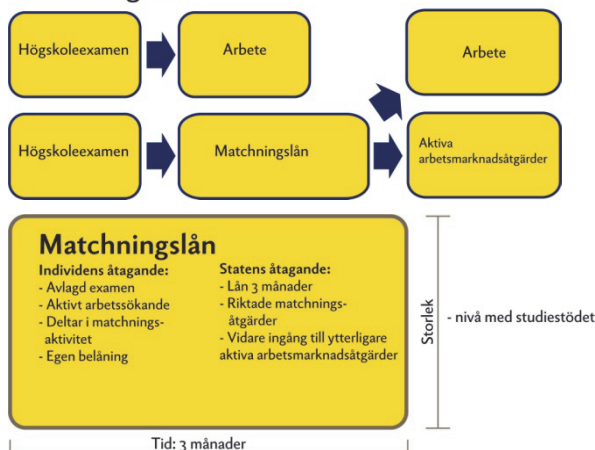
5.1. Steg 1: Ett matchningslån den första tiden efter examen

Ett matchningssystem för nyexaminerade akademiker måste vara konstruerat så att olika behov av stöd tillgodoses utan att onödiga resurser förspills. Därför bör en tvåstegskedja införas inom matchningslånet. Målsättningen bör vara att först stödja de grupper som är förhållandevis lättmatchade på arbetsmarknaden, för att sedan sätta in mer riktade åtgärder för dem som är i behov av tyngre matchningsåtgärder.

I det första steget erbjuds akademiker som avslutar sina studier ett matchningslån i form av en finansiell hjälp för att klara ekonomin direkt

efter studierna. Detta stöd bör motsvara studiemedlet i beloppets omfattning. Lånevillkoren liknar dem i studiemedelssystemet (med undantag från examenskravet), vilket medför en enkel administration av matchningslånet. Eftersom arbetslöshet i sig riskerar att utgöra en starkt negativ signalfunktion bör lånet beviljas under en tydligt avgränsad tidsperiod om tre månader.

Matchningslån

Matchningslånet bör knytas till tydliga krav. Studiemedlet kräver uppvisade studieresultat och arbetslöshetsersättningen förutsätter aktivt arbetssökande, och på samma sätt kan matchningslånet knytas till krav på till exempel aktivt arbetssökande och deltagande i olika typer av matchningsaktiviteter. I händelse av utebliven aktivitet bör mottagaren av matchningslånet bli återbetalningsskyldig.

I den mån matchningslånet förläggs inom ramen för det befintliga studiemedelssystemet är det även tänkbart att andra krav än aktivt arbetssökande riktas mot de sökande, till exempel krav på deltagande i trainee- eller praktikprogram som upprättas i samarbete mellan arbetsmarknadens parter, lärosätena och andra aktörer.

Syftet med det första steget är framför allt att de som inte direkt efter examen hittar ett kvalificerat arbete ska erbjudas ett finansiellt stöd under tiden de söker arbete. Genom utformningen av ett lån tar den enskilde merparten av den samhällsekonomiska risken. Den tydliga kravprofilen, med krav på återbetalning i händelse av utebliven aktivitet, stimulerar även till ett aktivt arbetssökande under utbetalningsperioden.

Det är viktigt att tillsäkra att matchningslånet verkligen fungerar som en matchningsförstärkande åtgärd. Enbart de som har genomgått högskolestudier bör få möjlighet att utnyttja lånet. För detta skulle till exempel ett bevis på inlämnad examensansökan kunna användas.

När individen själv tar risken att låna pengar försvinner behovet av karens och lånet kan betalas ut direkt efter examen. Som vi nämnt tidigare uppskattar Högskoleverket att en grupp studenter redan i dag fortsätter att ta studielån och läsa kurser de egentligen inte behöver för att få andrum till att söka jobb. Akademiker behöver sällan mer utbildning för att få jobb, utan snarare åtgärder för att komma in på arbetsmarknaden. Här blir samhällets ansvar tydligt. Lärosätena bör rustas upp med ordentliga karriärcentrum som har tydlig koppling till arbetsförmedlingen. Dessa ska ansvara för de aktiva åtgärderna för dem som nyttjar matchningslån, men centrumen ska också finnas tillgängliga för matchningshjälp under hela studietiden så att så många studenter som möjligt får jobb direkt efter examen.

Genom att etablera en tydlig kedja av åtgärder uppstår en sållningseffekt i matchningslånets första steg. På så sätt ökar träffsäkerheten i åtgärderna, och onödiga kostnadsdrivande, lågeffektiva insatser förhindras.

5.2. Aktiverande åtgärder som uppföljande åtgärd

För dem som inte lyckas hitta något kvalificerat arbete under matchningslånsperioden bör ytterligare matchningshöjande åtgärder sättas in. Som har visats ovan är den samhällsekonomiska vinsten hög även med förhållandevis dyra åtgärder under en kort tid, om åtgärderna leder till en ökad matchning och en högre produktivitet vid inträdet på arbetsmarknaden.

Efter att matchningslånet har förverkats bör därför stödet kompletteras med ett system med aktiverande åtgärder. Här är ett flertal olika åtgärder tänkbara. Arbetsförmedlingen kan till exempel uppdras att, tillsammans med de föreslagna karriärcentrumen, bygga upp en resurspool för gruppen nyblivna akademiker samt förmedla praktik- och traineeplatser och utbildningar. Tänkbart är även mer direkt jobbskapande åtgärder, till exempel kvalificerade traineeplatser inom offentlig sektor.

Det andra steget av matchningslånet skulle kunna vara en del av den ordinarie aktiva arbetsmarknadspolitik.

5.3. Ett förslag på implementering: Regionala försök

Förslagen i denna rapport är utformade som en del av den generella arbetsmarknadspolitiken. I det ovanstående argumenteras för varför det på goda grunder kan antas att ett matchningslån är både nationalekonomiskt och socialpolitiskt effektivt.

Det kan dock vara svårt att isolera effekterna av enstaka reformer, och ett flertal lösningar är tänkbara inom ramen för matchningslånets andra steg. För att underlätta implementeringen föreslås därför att en eller två högskoleregioner, eller ett eller två lärosäten, får i uppdrag att implementera policyförslagen under en försökstid på 1–2 år, med en påföljande utvärdering.

Avslutning

I inledningen till denna rapport konstateras att drygt 20 procent av dem som ställer sig till arbetsmarknadens förfogande efter avslutade högskolestudier fortfarande inte har uppnått fullgod etablering på arbetsmarknaden 1–1,5 år efter examen. Även bland dem som har uppnått fullgod etablering återfinns många som arbetar inom helt andra sektorer än vad de har utbildat sig för (5–20 procent beroende på studieinriktning).²¹

Detta pekar på två problem i övergången mellan studier och arbetsmarknad i Sverige i dag: alltför många har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden efter examen, och många som ändå lyckas har svårt att etablera sig inom rätt sektor. Detta måste betraktas som ett samhällsekonomiskt resursslöseri, och har även potentiellt negativa sociala konsekvenser för individen.

I det ovanstående har det argumenterats för att ett matchningslån för nyblivna akademiker kan antas vara en god dellösning på dessa problem. Såväl ur nationalekonomisk som ur socialpolitisk synpunkt kan ett skyddsnät för nyutexaminerade antas medföra positiva konsekvenser, och öka legitimiteten i den svenska modellen för arbetsmarknads- och välfärdspolitik. Att erbjuda nyblivna akademiker ett trygghetssystem i form av ett matchningslån skapar en framtida betalningsvilja till vår svenska modell.

Arbetsmarknads- och utbildningspolitik går inte att skilja åt när det gäller högre utbildning. Styrkan i matchningslånet är kombinationen av lånet som ger individen andrum och de aktiva åtgärder som placeras på lärosätena. På så sätt kommer insatserna rätt individer tillgodo. Alla studenter får hjälp till en ökad samverkan med samhället under studietiden tack vare karriärcentrumen. De nyexaminerade studenter som behöver tre månaders andrum för att hitta det rätta jobbet får det, och mer aktiva åtgärder sätts sedan in för den grupp som fortfarande inte har hittat ett jobb. Detta vore ett ansvarsfullt sätt att få högre utbildning att löna sig både för individen och för samhället.

---

²¹ HSV, 2011.

Källor

Calmfors, L., Forslund, A. & Hemström, M. (2002). *Vad vet vi om den svenska arbetsmarknadspolitikens sysselsättningseffekter?*. IFAU. Rapport 2002:8.

Doiron, D. (1995). Lay offs as signals: The Canadian evidence. *The Canadian Journal of Economics*, 28(4). 899-913.

Edin, P.-A. & Gustavsson, M. (2005). *Time out of work and skill depreciation*. IFAU. Working Paper 2005:21.

Gartell, M. (2009). *Har arbetslöshet i samband med examen från högskolan långsiktiga effekter?*. IFAU. Rapport 2009:8.

Gibbons, R. & Katz, L.F. (1991). Layoffs and Lemons. *Journal of Labour Economics*, 9. 351-380.

Hägglund, P. (2009). *Effekter av intensifierade förmedlingsinsatser vid Arbetsförmedlingen*. IFAU. Rapport 2009:15.

Högskoleverket (2011). *Etableringen på arbetsmarknaden 2009*. Rapport 2011:16 R.

Nordström Skans, O. (2004). *Har ungdomsarbetslöshet långsiktiga effekter?*. IFAU. Rapport 2004:13.

Norström Skans, O. & Kramarz, F. (2011). *Sociala kontakter och ungdomars inträde på arbetsmarknaden*. IFAU. Rapport 2011:21.

Saco (2011). *Lönsamma studier? Livslönerapport 2011*.

Svenskt Näringsliv (2011). *Konsten att strula till ett liv*.

Svenskt Näringsliv (2012). *Högskolekvalitet 2012: Får studenter jobb efter examen?*.

Statistiska centralbyrån (2012). *Prognos över utbud och efterfrågan inom olika utbildningsgrupper på arbetsmarknaden.* [Online] <http://www.scb.se>. 2012-11-29.

Tatsiramos, K. (2006). *Unemployment Insurance in Europe: Unemployment Duration and Subsequent Employment Stability*. IZA Discussion Paper Series No. 2280.

Tåhlin, M. (2007). *Överutbildningen i Sverige: utveckling och konsekvenser*. I Olofsson, J. (red.). *Utbildningsvägen – vart leder den? Om ungdomar, yrkesutbildning och försörjning*. SNS Förlag.